

Az integráció nem jelentett identitás váltást. 350 évet tudhatunk magunk mögött Apafi Mihály 1672-es letelepedési engedélye óta. Ez legkevesebb tíz generáció szórványban, Erdélyben. És 100 év óta még Erdélytől is elszakítva...

Május a Szűzanya hónapja. Illő és üdvös, hogy a májusi klubot *Ave Mariával* nyissuk. *Kirkósa Tünde* csellóművész, *Szilágyiné Kirkósa Ágnes* hegedűművész és *Kirkósa Tamás Péter* csellóművész érzékeny játékában a szív hangjai szólaltak meg. A *Luigi Bottazzo Ave Mariat* játszó Kirkósa Trió minket is lelkiileg a Szent Istenszülő – Szurp Asztvadzadin felé terelt.

Egy kevésbé ismert *Francois Villon* ballada vitt minket a szerzetes költő-fenegyerek imádságos világába. *Balade á Notre Dame*, (*Ballada, melyet édesanyja kérésére készített a költő, hogy imádkozhassék Miasszonyunkhoz*) *Illyés Gyula* fordításában, *Várady Mária* színművész értő tolmácsolásában hallhatta a szépre mindig érzékeny közönség. A rendezvény meglepetése egy gyönyörű *Michael Haydn* mű volt. Nehéz két csellóra és hegedűre zeneművet találni, és lám a Partiumban, Nagyváradon élő *Michael Haydn* zeneszerző, a *Josef Haydn* öccse, ránk gondolt. Ő hosszú ideig a Püspökség szolgálatában állt. Eközben épült a nagyváradi Szent László Székesegyház (1752-1779), de a fölszenteléskor szerzőnk már a Salsburg-i Székesegyház karnagya. Gyönyörű szabályos négy tételes

mű a *C-Dúr divertimento*. A fiatal Kirkósa Trió – *Kirkósa Péter* hegedűművész gyermekei –, oly harmóniában, gyöngéden, olykor tűzzel és mindent átható örömmel játszottak, hogy a lelkes közönség minden tétel után tappsal jutalmazta a művészeket. Mindannyian, Kirkósa Tamás Péter kifejezettem, örültek ennek a szeretetteljes családi hangulatnak, és vastapsnak.

Ez jellemezte az első Fővárosi Örmény Klubot. *Dr. Issekutz Sarolta* elnök-asszony, a Klub háziasszonya *Flórián Ágnes* irodavezető bemutatásával folytatta a találkozót. Ágnes belépése remekül sikerült. Mi tudjuk, hogy édesapja *Flórián Antal* színművész, aki képviselőként sokat dolgozott a magyarországi, szegedi és budapesti örményekért. A staféta jó kezekbe került, mert *Flórián Ágnes* máris munkába lendült. „Az úton mást is hívni kell”... és Ő szeretettel hívott minket csapatépítő kirándulásokra.

Különleges színfolt volt ezen a találkozón, hogy szerény Agapénk előtt *Zsigmond Benedek* vezetésével felzengett a *Hájr mer*. Tanúságtétel ez arról, hogy mi nem csak a templomban vagyunk keresztények és örmények, hanem MINDIG.

Ezen a délutánon újabb feladatok, lehetőségek tűntek föl előttünk; például, hogy más nemzetekhez hasonlóan vissza kell tanulnunk imádságainkat, énekeinket úgy, ahogy Bartók tanár úr szöveg: „Csak tiszta forrásból.”

Kirkósa Trió és dr. Issekutz Sarolta

Várady Mária

Gyarmati Béla

Örmény arcképek 2. Begidsán Katalin és Lukáts Lukács

Lukáts Lukács

Begidsán Katalin férje, *Lukáts Lukács*, 1782-ben született Zalatnán, a dúsgazdag erzsébetvárosi Lukácsok közül való *Lukács Jakab Ágoston* és *Dániel Mária* gyermekeként. Azt hihetnénk, valami különleges huncutság, hogy keresztnévül családnevét kapta, de ez tévedés lenne. Egyfelől, az erzsébetvárosi Lukácsok majd 300 ismert nevű férfia közül több mint egy tucatnyinak is Lukács az egyik keresztnév, illetve bérmanege, mégpedig igen sokszor az elsőszülött fiúé. Másrészt, a korabeli örmény családok közt előfordulnak az Ábrahám Ábrahám, a László László, vagy a Todor Tódor nevek is. Ez az erdélyi örmények elmagyarosodásának korai szakában nem volt ritka névadási mód. Ráadásul *Lukáts Lukács* keresztnévű bérmanegei közt az anyakönyvben szerepelt a Tódor és az Imre (Heinricus) is, az utódokban azonban – tán épp furcsasága miatt – a kettős Lukács öröközte meg. Nevének írásmódja változatos: saját korában írták Lukáts Lukácsnak is, meg Lukáts Lukácsnak is, de sírkövén egészen egyedien LUKÁTS LUKÁTS szerepel, jelezve a ts és a cs korabeli egyenértékét.

Ámbár *Lukáts Lukács* Zalatnán született, és ott élve is gondosan fenntartotta az Erdély-szerte igen kedvező kereskedési jogokat biztosító erzsébetvárosi polgárjogát (amire az alapot nem csak ott-lakás, hanem ottani ház-, vagy házrésztulajdon után való oda-adózás is biztosíthatta). Ezt a zalatnai anyakönyvek hivatás rovatába bediktált „senator et postaemagister eli-

sabethopolensis”³ bejegyzések igazolják. Meg kell jegyezni, hogy az „erzsébetvárosi” jelző a dédapja, Lukács Jakab által 1762-ben megszerzett armális nemesség ellenére sem nemesi előnév volt – hiszen a nemeslevélhez birtokot nem kaptak, és a nemesítés idején még csak nem is Erzsébet városban, hanem Gyergyószentmiklóson laktak –, azonban mindig fontosnak tartották az erzsébetvárosi polgársághoz való tartozásukat hangsúlyozni, előbb a kereskedési előjogok biztosítására, utóbb a birtokos nemessé vált rokonsággal való egyenjogúságot igazolandó.

Lukáts Lukácsnak többféle „foglalkozás”-áról vannak adatok: „gazdag örmény kereskedő”, majd (valószínűleg atyja után) zalatnai postamester, pénzváltó és végül, de egyáltalán nem mellesleg aranybányatulajdonos⁴. (A korabeli aranybányák már akkora tőkét kötöttek le, hogy egyetlen

Lukáts Lukács fényképe

ember nem birtokolhatta, de a bányatársulatok fő-részvényesei, az igazgatósági tagok igen szép jövedelmet húztak, mintha csak tulajdonosok lettek volna.)

Lukáts Lukács atyja kihagyta az erdélyi örmények 1760-as nagy nemesség-szerzési akcióját⁵, csak két évvel később, a második hullámban szereztek nemesi armálist, mégpedig alighanem a kiépülő postaállomás-rendszerben rejlő lehetőségekhez való hozzájárulás érdekében. (A postamesteri állás ugyanis „bizalmi” állás volt, a nem nemes ember pedig nem juthatott állami álláshoz.) A zalatnai postamesterség egyfelől szépen jövedelmezett és lehetőséget adott törvényes mellékes pénzszerzésre is, másfelől társadalmi rangot jelentett.

Lukáts Lukács 1807-ben Zalatnán vette feleségül *Begidsán Katalint*⁶, és házasságukból hét fiú és három leány született. Gyermeküket gondosan taníttatta:

- Dávid Konstantin gyógyszerésznek tanult, diplomamunkája elkészült, de 22 éves korában meghalt,
- Dávid arany- és kénbányák résztulajdonosa volt, és később *Wagner Jozefával* kötött házasságából való elsőszülött fia lett *Lukács László*, a későbbi miniszterelnök,
- János a Zalatna-környéki Boteși hegyen, Bucsum községben a „Jakab és Anna Bányatársulat” igazgatója volt, 1849 után zalatnai postamester és az iskolaszék tagja,
- Mihály szintén több bánya igazgatóságában vezető szerepet töltött be (az 1899-es preszákai emlékműavatáson „volt 48–49-es nemzetőr”-ként neveztek),
- József gyógyszerész lett és nyugdíjba vonulásáig a schönbrunni udvari patikában volt Hoflieferant (udvari szállító).

A lányok neveltetése más irányú volt. Anna leánya a zalatnai kohóműben dol-

gozó *Adorján György* mérnök felesége lett de a véres események következtében három gyerekkel fiatalon özvegyé lett. Róza⁸ 1850-ben egy Galiciából áttelepült lengyel származású tisztviselőhöz, *József Woyciechowski*hoz ment feleségül.

Egyes feltételezések szerint *Lukáts Lukács* azon magánosok közé tartozott, akik az 1811-es és '16-os devalváció kapcsán – jutalék fejében – közreműködtek a pénzváltásban, ezzel is hozzájárultak a család vagyonosodásához. Ezért nevezhették 1849-ben „örmény pénzváltónak”. *Lukáts Lukács*ot az 1848–'49-es szörnyűségek során az oláhok kirabolták, házat felperzselték, őt magát feleségével és leányával együtt kivégzésre vitték és csak szerencsés véletlennek köszönhetően, hogy a lázadók egyik vezére megmentette őket (mert ilyen is volt...). (Később *Lukáts Lukács* Róza leánya a zalatnai véres események alatt tanúsított bátor embermentő cselekedeteiért magas uralkodói kitüntetésként a Ferenc József érdemkereszt arany fokozatát kapta.)

A Zalatnán élt Lukácsok többsége az 1848–'49-ben átélt viszontagságok ellenére később is Zalatnán élt, egészen halálukig, csupán Róza követte férjét annak hivatala szerint különböző városokba. *Lukáts Lukács* öreg korára a postamesterséget János fia vette át. A Zalatna környékén fekvő ércbányák igazgatását, megosztva, Dávid, Mihály és János vették át, de a Zalatna-környéki bányák soha többé nem heverték ki az oláh dúlásokat: mire a bányákban és a kohóművekben esett károkat kijavították, addigra gazdaságtalanná váltak, és modernizálásukra az egykor legendás Lukács vagyomból már nem volt fedezet. (Az 1800-as évek legvégén *Lukáts Dávid* fiának, Lászlónak politikai pályára való lépésekor a Lukácsok végképp megváltak az egykor legendás bányáktól.)

*Lukáts Lukács*ról egyetlen fénykép maradt fenn, ami öregkorában készült. Ez a kép minden tekintetben „kilóg a sorból”. Különlegessége ott kezdődik, hogy – sajnos – később nem készült róla festmény. Azzal folytathatjuk, hogy az ábrázolt személy kifejezetten egyszerű, szinte paraszti viseletben lett fotografálva. A magasan záródó nyakú fehér (vagy igen világos) színű ing örményes népviseletre emlékeztet, de a kép gyengesége miatt a részleteket nem lehet kivenni. *Lukáts Lukács* – a kép szerint – nem viselte az örményekre akkoriban meglehetősen jellemző bozontos szakállt (ami például József és Mihály fiának minden képén látható), hanem csupán egy szép „magyaros” bajuszt.

Sajnos, a kép még a fényképezés azon kezdeti korszakában készült, amikor a halvány és kontrasztzegény másolatot gondos kézimunkával „utókezelni” kellett: egyes vonások kiemelésével, vagy „hozzárajzolásával”.⁹

A mintegy 5 cm x 7 cm-es fénykép vélhetőleg akkor készült, amikor Róza leánya 1850 nyarán férjhez ment és Zalatnáról férjéhez Gyulafehérvárra költözött. (Ekkor Lukács 68 esztendő volt.) Nem tudunk róla, hogy a korabeli vagyonosok közt szokásban volt gyakorlat szerint a fotográfia alapján csináltattak volna olajfestményt. A fényképet Róza leszármazottai a nagy becsben tartott családi fényképalbumban nemzedékek során át őrizték meg, mint az elődök legkorábbi fényképét, hogy most megoszthassuk az érdeklődőkkel.

A Zalatnán élt erzsébetvárosi Lukácsok legtöbbször a rend helyreállása után az őket 1848–'49-ben ért szörnyűségek dacára visszaköltözött Zalatnára. *Lukáts Lukács*ról ezt csak feltételezni tudjuk, mivel miután 79 esztendő korában az élet rendje szerint meghalt, végül őt is a zalatnai katolikus temetőben helyezték örök nyugalomra.

Nagy szerencsénk van, hogy Lukáts Lukács síremléke – rokonsága néhány más tagjának síremlékével együtt – a zalatnai római katolikus temetőben máig megmaradt. Bár lenne valaki, aki az egykori zalatnai magyarörmények még megmaradt sírjait gondozná!

Lukáts Lukács sírja

Lábjegyzetek

³ senator elisabethopolensis = erzsébetvárosi tanácsstag

⁴ A Zalatna-környéki bányák aranyon és ezüstön kívül közel azonos arányban tartalmaztak sok más értékes ércet, egyebek közt például tellurt is, így egyáltalán nem csupán az aranyhozamuk jelentette e bányák értékét.

⁵ Mária Terézia 1758-ban úgy rendelkezett, hogy azon armális nemesek, akik a Temesi Bánságban birtokot vásárolnak, attól fogva teljes jogú birtokos nemesnek tekintessenek, amire válaszul 1760-ban 16 örmény familia szerezte meg az armálist, majd vásárolt birtokot és hirdette ki a nemességét. Ezen akció kiugró jellegét mutatja, hogy az erdélyi örmények 1667 és 1939 közötti nemesítéseit vizsgálva ezen kívül csupán az 1762-es esztendő volt olyan, amiben 3-nál több nemesítés történt. (S ezeknek mint csak sajátos oka volt: Erdély szerte kiépült a postaállomások hálózata, ami a vagyonos és távolsági összeköt-

tetésekkel jócskán rendelkező örmény nagykereskedők számára igen vonzó hivatalnak kiálkozott, azonban ehhez is hivatalképes, azaz nemes embernek kellett lenni. Az országgyűlés igyekezett az armalistákat nem-nemesként kirekeszteni, de a bécsi kormányzat által működtetett hivatal ilyesmire nem vetemedhetett. Ez az oka, hogy 1761–'62-ben további nyolc nemesítést kezdeményeztek az örmények, tehát a 130 év alatt nemesített 59 erdélyi örmény családnak nagyjából a fele 1760–'62 közt szerezte az armálisát, az 1758-as kormányzati döntésre való talpraesett válaszként.

⁶ Begidsán Katalin képét az „Örmény arcképek – Begidsán Katalin” cím alatt mutattuk be

⁷ Lukáts Dávid képét az „Örmény arcképek – Lukáts Dávid” cím alatt mutattuk be

⁸ Lukáts Róza képét az „Örmény arcképek – Lukáts Róza” cím alatt mutattuk be

⁹ Ilyenfajta fénykép-retusálásokon szerezte Zichy Mihály a később oly tökélyre vitt alakbrázolási készségét. Még az I. világháború korából is ismerünk olyan fényképet, ahol az arc fényképéhez – nem leplezve a technikát –, egyszerűen hozzárajzolták a kiegészítéseket és a ruházatot.

Felhívások!

Kedves Olvasók!

Szeretnénk, ha sikerülne egyre több érdeklődőhöz eljuttatni újságunk anyagát, a magyarörménységgel kapcsolatos híreket, kulturális értékeinket. Ha szeretne elektronikus formában is kapcsolatban lenni velünk, vagy van olyan örmény származású rokona, barátja, ismerőse, aki szívesen bekapcsolódna kulturális életünkbe, kérjük küldjön egy e-mailt egyesületünk címére, a magyar.ormeny@t-online.hu e-mail címre.

A járvány az Orlay utcai templom fenntartására máskor befolyó perselypénzt és egyéb adományokat is megapasztotta az utóbbi időben. Kérjük, hogy aki teheti, lehetőségeihez mérten támogassa pénzügyileg is a templomot adományával amelyet a plébánia **11707024-20005210** számlájára tud küldeni.

Köszönjük!
Szerkesztőség

Várady Mária

Az okos örmény és a dolvath Beszámoló a XIV. Örmény Nemzetiségi Napról

2021 június 13-án – Páduai Szent Antal napján – szerencsésen megtartottuk a XIV. Budavári Örmény Nemzetiségi Napot. Az okos örmények mind ott voltak a találkozón, de dolvath, vagyis a szerencse is kellett ahhoz, hogy a gondosan megtervezett, sok fáradtsággal összeállított program remekül szórakoztassa a Nagyérdemű közösséget.

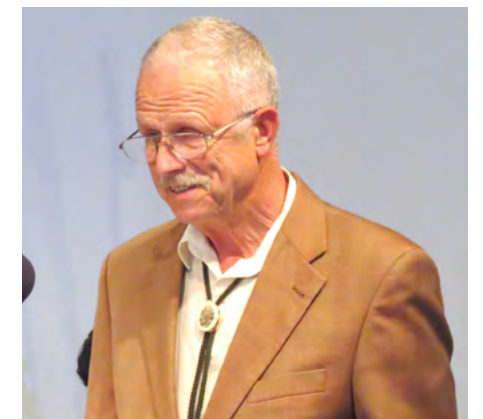
10 órakor a Virág Benedek Ház termeiben gyermekhangok, udvarán vidám cicázás és okos hallgatás vette kezdetét. Sakkversenyt ígért a meghívó, volt nyertes kettő is; *Sasvári Alíz* és *Balla Kerka* miután megnyerték a sakk-partit, mozgásra vágytak, így *Czárán Erzsébet*tal együtt hangos nevetéssel tüzdelve kergetőztek. A kézműves foglalkozást *Borosnyai Klára* ötvösművész irányította. Szép is lett a *Czárán János I.* díjas gyöngyfája és a gyöngyök-től roskadó *Czárán Gabriella* alkotása. Táncversenyhez készültek a gyerekek, zsűritagok: *Sasvári-Merza Krisztina* és *dr. Czárán István*. Nem könnyű ügyeségi feladatot teljesítettek – hosszú időn

át – a versenyzők. A feladatot nem áruljuk el, jövőre újra lesz verseny! A legjobb ilyenkor, hogy *Czárán Mátvás* vigaszdíjban részesült, és a táncverseny győztese, *Sasvári Alíz* mellett a II. helyezett *Czárán Erzsébet*, mint a legfiatalabb versenyző szintén díjat kapott. A verseny tisztaságát felügyelte és az adminisztrációt kezelte *Merza Marcellné Mimi*. A díjakat *Várady Mária*, a Budavári Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke adta át. Az eseményről *Balogh Jenő* fotói tudósítanak.

A lendületesen indult programsorozat mint az idő, haladt tovább. 16 órára együtt voltak a fellépő művészek, ami nagy biztonságot jelent a szervező számára.

Mikó István

Dr. Székely András Bertalan